

Jakub Jankowski

ORCID: 0000-0001-8805-9282

Uniwersytet Warszawski

jakub.s.jankowski@uw.edu.pl

doi: <https://doi.org/10.26881/ae.2019.16.08>

O zmianie hierarchicznego paradygmatu uniwersyteckiej zależności student–wykładowca w świetle działalności portugalistycznego koła przekładoznawczego Amor-Não-Me-Deixes¹

Niniejszy artykuł porusza przede wszystkim kwestię hierarchicznej relacji student–wykładowca, która ulega zmianie w ramach praktycznych ćwiczeń z przekładu przeprowadzanych w kontekście działalności portugalistycznego koła naukowego o profilu translatorskim Amor-Não-Me-Deixes² (ANMD), działającego na Wydziale Neofilologii Uniwersytetu Warszawskiego (UW). W środowisku tych fakultatywnych zajęć praktyka tłumaczeniowa jest postrzegana jako dodatkowe ćwiczenie językowe oraz wieloautorski proces powstawania ostatecznego tekstu docelowego (przekładu tekstu z języka wyjściowego, czyli z portugalskiego). W trakcie prac przekładoznawczych studenci stają się świadomymi tłumaczami, którzy pracują nad tekstem nie tyle z „opiekunem koła naukowego”, „swoim profesorem”, „akademickim specjalistą w zakresie przekładoznawstwa”, co raczej z „redaktorem tekstu” (ta zmiana nazw faktycznych ról odbywa się w ramach demokratyzacji układu zależności). Owa współpraca odbywa się na zasadach funkcjonujących na rynku usług tłumaczeniowych zaadaptowanych do kontekstu akademickiego (*ergo* mamy do czynienia z symulacją, której finałem jest praktyczny rezultat), gdyż ostatecznym celem ćwiczenia jest włączenie przekładu w oficjalny obieg tekstów

¹ Artykuł napisany na podstawie konspektu opracowanego pod opieką prof. dr. hab. Jarosława Krajki (UMCS) w ramach szkolenia nr POWR.03.04.00-00-D071/16 pod tytułem „Rozwijanie nowych kompetencji neofilologicznej kadry naukowo-dydaktycznej w obszarze: «Języki obce w pracy akademickiej»” w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014–2020 (współfinansowany z Europejskiego Funduszu Społecznego: Priorytet III. Szkolnictwo wyższe dla gospodarki i rozwoju, Działanie 3.4. Zarządzenia w instytucjach szkolnictwa wyższego).

² Nazwa szczepu winnego; literalnie „miłości, nie opuszczaj mnie”.

kultury. Zależnie od tego, czy tłumaczony jest film, komiks czy książka, chodzi o pokaz lub publikację.

Ćwiczenie koncepcyjno-językowe, czyli o badaniu procesu przekładu

Amor-Não-Me-Deixes działa w inny sposób niż większość kół naukowych³. Nie skupia się *stricte* na działalności naukowej oraz typowej teoretycznej pracy badawczej, lecz na realizacji konkretnych zadań tłumaczeniowych (także o charakterze komercyjnym, a więc zleczanych przez profesjonalne wydawnictwa lub festiwale). Założeniem wyjściowym jest to, że tłumaczowi do realizacji przekładu wystarczy zaawansowana znajomość języka oraz pogłębiona wiedza o kontekście kulturowym tekstu wyjściowego. Ogólne teorie przekładu⁴ są sprawą drugorzędną, a techniki tłumaczeniowe członkowie koła mają wypracować w czasie pracy nad opracowywanym materiałem. Jest to próba wprowadzenia w życie metodologii, która napędzała działalność przekładoznawczą w pierwszym okresie opisanym przez George'a Steinera w *Po wieży Babel*. Autor, pisząc o literaturze poświęconej teorii, praktyce i historii przekładu, wskazuje, że okres rozpoczynający się od *Libellus de optimo genere oratorum* Cyserona z 46 roku p.n.e., a kończący na *Essay on the Principles of Translation* z 1792 roku Aleksandra Frasera Tytlera⁵ (choć *de facto* Steiner zaznacza, że granice przez niego wskazywane nie są ostre w żadnej z opisywanych przez siebie epok) – choć niewolny od rozpraw teoretycznych o tłumaczeniach tekstów – jest zdecydowanie określony poprzez opis bezpośredniego

³ Bardzo ogólne zasady dla UW, zdecydowanie natury organizacyjnej, nie merytorycznej, znajdują się na stronie Studenckiego Ruchu Naukowego na UW. Podpisane na tej stronie „Zarządzenie nr 152 Rektora Uniwersytetu Warszawskiego z dnia 14 października 2019 w sprawie rejestracji i sprawozdawczości uczelnianych organizacji studenckich i uczelnianych organizacji doktorantów na Uniwersytecie Warszawskim” wskazuje w paragrafie 3, punkt 5, podpunkt 4 (o zawartości Regulaminu), odnośnik 2 bardzo ogólnie konieczność określenia „celów oraz sposobów ich realizacji”, nie narzucając jednak konkretnych wytycznych. W przypadku ANMD profil działalności koła wynika z profilu dyscypliny naukowej (która, *nota bene*, nie figuruje w nowym spisie dyscyplin naukowych – w starym również nie istniała – nie można jej więc wybrać w Polskiej Bibliografii Naukowej, umieszczając tam artykuł z zakresu studiów nad przekładem), pod którą podpisuje się koło.

⁴ Choć oczywiście zgadzam się, że teoria przekładu może być użyteczna w praktycznej działalności przekładoznawczej, podpisuję się tutaj jako praktyk przekładu i pracownik naukowo-dydaktyczny UW pod tym, co Magda Heydel odpowiedziała Zofii Zaleskiej na pytanie „Jako tłumaczka czujesz, że zaplecze teoretyczne ci pomaga?”, doprecyzowując wątki z toku prowadzonego wywiadu: „«Pomaga» to nie jest może właściwe słowo, ale uważam, że byłabym dużo gorszą tłumaczką, gdybym nie miała tej samoświadomości, którą daje mi wiedza teoretyczna” (Heydel 2015: 283). W układzie pracy ANMD to na opiekunie koła ciąży konieczność stworzenia warunków do zbudowania owej samoświadomości wśród studentów biorących udział w pracach.

⁵ Esej ten wydano w polskim przekładzie Krzysztofa Filipa Rudolfa (z dodatkowym przekładem tekstów greckich i łacińskich Weroniki Waśniewskiej) jako *Esej o zasadach sztuki przekładowczej* (Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2014).

doświadczenia przekładu. Na jego podstawie zaś formułuje się wskazówki – coś, co dziś nazwalibyśmy technikami lub procedurami przekładu⁶:

W ciągu tych licznych stuleci szczególnie znaczące analizy i komentarze wywodzą się bezpośrednio z konkretnych przedsięwzięć translatorskich. [...] główną cechą tego pierwszego okresu jest bezpośrednia koncentracja na zagadnieniach empirycznych (Steiner 2018: 302–303).

W podobny sposób studenci-tłumacze, członkowie ANMD, podchodzą do tłumaczonych tekstów: z niezbędnym przygotowaniem (język + kultura), które pozwala im podejmować intuicyjne decyzje przekładoznawcze, a w rezultacie wypracowywać na bezpośrednim doświadczeniu przekładu strategię tłumaczenia, zawierającą zróżnicowane techniki, procedury czy metody radzenia sobie z wyzwaniami translatorskimi. Ponieważ „oddzielenie teorii od praktyki w przypadku tłumaczenia nie jest możliwe” (Bednarczyk 2008: 9), koło naukowe tworzy na praktycznej podstawie zarówno bazę dla ewentualnych dalszych teoretycznych badań⁷, jak i bada czynniki warunkujące przekład (w sytuacji nauki sztuki przekładu oraz w różnych rodzajach translacji; porównaj z czynnikami warunkującymi przekład w: Koller 2009: 145–172).

W takim układzie student-tłumacz w sposób świadomy uczy się jednocześnie języka i sztuki przekładu. Rolą opiekuna koła zaś jest osadzanie intuicyjnie opisywanych decyzji w kontekście teorii i praktyki tłumaczeń, aby student mógł przekonać się, że jego rozumowanie i proces decyzyjny znajdują potwierdzenie w tym, co od stuleci na ten temat się mówi i pisze. Dzięki temu uczeń zyskuje pewność siebie, a to zwiększa jego potencjał autonomiczności. Praktyczne ćwiczenie przekładoznawcze prowadzi więc do ukierunkowania go na dalszą samodzielną, efektywną naukę oraz pracę badawczą.

Opiekun koła staje się również redaktorem tekstów, a zatem ogniwem w procesie przekładu, który negocjuje wybory przekładoznawcze, ale nie narzuca ich. Pozbawia się w ten sposób hierarchicznie przysługującej mu niekwestionowanej decyzyjności, stając się partnerem i ciałem doradczym studenta-tłumacza. W tym układzie obie strony dzielą się odpowiedzialnością za efekt finalny.

⁶ Krzysztof Hejwowski w *Iluzji przekładu* pisał o niepotrzebnym i nieuzasadnionym według niego rozchwianiu terminologicznym, które powoduje, że w użyciu pozostają terminy takie jak strategia, technika, procedura i metoda (Hejwowski 2015: 61–66), ale wydaje mi się, że w odniesieniu do okresu, o którym tutaj mowa, choć nie tylko (zob. Jankowski 2017: 97–113), jest to nie tyle rozchwianie terminologiczne, co uzasadnione rozróżnienie terminologiczne.

⁷ Na podobnej jak ANMD zasadzie odbywały się zajęcia z teorii i praktyki przekładu (prowadzone przez autora niniejszego tekstu), obowiązkowe dla studentów zapisanych na przekładoznawcze seminarium magisterskie. Na podstawie praktycznego doświadczenia tłumaczeniowego (filmu i portugalskiego słownika mowy potocznej) powstały dwie obronione z sukcesem prace dyplomowe, które empiryczne doświadczenie przekładu wpisywały w ramy szerokiej teorii przekładu (poprzez kontekstualizację i krytyczne omówienie).

Projekty realizowane w ramach działalności ANMD, czyli „co i jak?”

Nauka języka poprzez tłumaczenie tekstów, teorii przekładu poprzez zróżnicowaną praktykę (członkowie ANMD zajmowali lub zajmują się przekładem audiowizualnym, poetyckim, komiksu oraz krótkich tekstów popularno-naukowych), a także zdobywanie wiedzy o kulturze portugalskiego obszaru językowego poprzez przekład tekstów z języka portugalskiego to adaptacja i rozszerzenie założeń Content and Language Integrated Learning (CLIL – jednoczesne przekazywanie treści z dziedziny nauczanych przedmiotów i elementów języka obcego) w ramach „applied translation studies” z ruchomego modelu (zakładającego przenikanie się wymiaru praktycznego i teoretycznego studiów nad przekładem) Translation Studies Jamesa Holmesa (2000: 172–185).

Wszystkie realizowane przez ANMD projekty w zamierzeniu mają trafić do szerokiej dystrybucji w myśl działań szczegółowo opisanych przez Konrada Klimkowskiego w monografii *Towards a Shared Curriculum in Translator and Interpreter Education*. Autor jednoznacznie mówi, że łączenie w przestrzeni negocjacji perspektyw akademickiej i rynku pracy jest działaniem pożądanym:

If translator/interpreter education authentically aspires to build bridges between learning and work, its classrooms and curricula must be shared with the stakeholders representing the real world of the translation/interpreting industry (or, in fact, with many others). Let us add here that the idea of multiple voices in the translation/interpreting classroom was first presented by M. González Davies (2004) [...] our use of the notion of negotiating spaces is also anchored in S. Billett's (2001: 7) notion of workplace as a contested terrain, which is a scene of never-ending negotiations of axiologies, norms and behaviours of all the stakeholders involved [Billett 2001: 56] (Klimkowski 2015: 12–13).

ANMD zachowuje łączność ze światem zewnętrznym poprzez realizację konkretnych zleceń (negocjacje ze zleceniodawcami zewnętrznymi). Natomiast negocjacje w ramach prac koła stanowią o demokratyzacji interakcji wewnątrz grupy.

Według założeń *constructivist learning*, na które Klimkowski powołuje się za myślą Donalda Kiraly'ego,

[...] effective translator education is primarily a matter of the translation classroom participants and their educational interaction. Content, tasks and procedures come second. This way of perceiving the translation educational reality is a condition to empower the students and the teachers of translation (Klimkowski 2015: 9).

Dla ANMD znaczy to tyle, że najważniejsza nauka płynąca z wykonania założonego ćwiczenia przekładoznawczego dotyczy opanowania odpowiedzialnej metody współpracy na równej stopie. Współpraca ta staje się etycznym wyznacznikiem sposobu działania i podejmowania decyzji. O jej wdrożeniu bądź nie (zarówno w warunkach ćwiczenia, jak i poza akademią) – co prowadzi do przyjęcia modelu hierarchicznego lub jego odrzucenia na rzecz równouprawnienia – decydują członkowie zespołu na podstawie zaawansowanych zdolności wykorzystania myślenia krytycznego (Klimkowski 2015: 112). Sytuacja edukacyjna w tym przypadku

zakłada trzy rzeczy: delegowanie zadań (holistyczne, integrujące i transformujące *empowerment*), interaktywne budowanie wiedzy oraz interakcję w ramach lekcji zorientowanych na wykonywanie zadań (Klimkowski 2015: 115) w okolicznościach symulacji realiów zewnętrznych. Przyrost wiedzy uczestników takiej symulacji zależy od tego, na ile jest ona bliska rzeczywistości rynkowi pracy. Najlepiej jednak, żeby ta sytuacja ćwiczeniowa była jego częścią (Klimkowski 2015: 208).

Większość projektów ANMD ma na celu zaistnienie poza murami akademii. Wszystkie tłumaczenia członkowie koła wykonują w domu, a następnie prezentują je na spotkaniach roboczych i dyskutują o napotkanych problemach tłumaczeniowych oraz propozycjach ich rozwiązania. Następnie poprawiają je i przesyłają do akceptacji przez opiekuna ANMD, aby ostateczną wersję przekładu przedstawić na jednym z kolejnych spotkań roboczych. Dzięki takiemu systemowi pracy możliwe jest tworzenie pożądaných i efektywnych w ramach procesu dydaktycznego tak zwanych *feedback loops*, czyli układów wielokrotnej informacji zwrotnej.

Dotychczasowe najciekawsze projekty tłumaczeniowe ANMD (zakończone i trwające) to:

- wieloosobowy przekład komiksu *Os Vampiros* (tytuł polski: *Wampiry*, wyd. Mucha Comics; jego premiera odbyła się podczas festiwalu Komiksowa Warszawa 2018). Praca nad tłumaczeniem – oprócz języka oraz prawideł przekładu komiksu – uczyła o historii morskiego imperium Portugalii (Ultramaria), gdyż opowiada o aspektach wojny kolonialnej w Gwinei Bissau);
- wieloosobowy przekład komiksów *Filhos do Rato* i *Kassumai*, poruszających odpowiednio aspekty wojny kolonialnej w Gwinei Bissau oraz współczesne kwestie społeczne w tym kraju (oba ukażą się nakładem wydawnictwa Timof Comics w 2020 roku);
- przekład filmów o Krajach Afrykańskich Urzędowego Języka Portugalskiego (Países Africanos de Língua Oficial Portuguesa – PALOP) na potrzeby ogólnopolskiego festiwalu Afrykamery 2018 (nauka wyznaczników przekładu audiowizualnego + współczesne kwestie społeczno-polityczne PALOP);
- przekład filmów w ramach retrospektywy portugalskich reżyserów (João César Monteiro i Pedro Costa) na potrzeby festiwalu Era Nowe Horyzonty 2018 we Wrocławiu. Praca nad tłumaczeniem – oprócz języka oraz prawideł przekładu audiowizualnego – uczyła również o portugalskojęzycznym świecie, a także o fenomenach związanych ze współczesną Portugalią;
- opracowanie nowego przekładu poematu *Mensagem* Fernanda Pessoa (będzie to trzecie polskie tłumaczenie tego tekstu; według wstępnych ustaleń ukaże się nakładem wydawnictwa Lokator). Oprócz języka oraz prawideł przekładu poetyckiego praca nad tekstem uczy o mesjanistycznej interpretacji portugalskich dziejów historycznych. Poemat jest konsultowany merytorycznie z dr. hab. Wojciechem Charchalisem z Uniwersytetu Adama Mickiewicza (znakomitym tłumaczem, także poezji), wykładowcą literatury portugalskiej w Instytucie Studiów Iberyjskich i Iberoamerykańskich (ISiI UW) José Carlosem Diasem

(ISiI UW) oraz dr. Aleksandrą Jackiewicz (teoretyk przekładu poezji; ISiI UW). Ostateczne wydanie ma zawierać szkice Pessoa o tłumaczeniu poezji oraz o tym, jak wygląda praca koła naukowego – będzie to więc przekład obudowany teoretycznie;

- przygotowywanie materiałów (głównie tłumaczenie tekstów z portugalskiego) do numerów tematycznych pisma „Zupełnie Inny Świat” o krajach PALOP; działanie zakłada opracowanie w języku polskim specjalnych numerów pisma we współpracy ISiI z Fundacją Zupełnie Inny Świat (akcjonariusz zewnętrzny instytutu). Numery te, przygotowywane w cyklu rocznym (data wydania pierwszego: 2019), mają dotyczyć krajów PALOP: Wysp Zielonego Przylądka, Gwinei Bissau, Angoli, Mozambiku i Wysp Świętego Tomasza i Księżyc. W zamierzeniu ich zawartość mają współtworzyć wykładowcy i studenci ISiI oraz specjaliści w obszarze różnych zagadnień związanych z krajami PALOP zarówno z Polski, jak i z samych PALOP.

Metodologia działania ANMD w kontekście nowoczesnych tendencji w nauczaniu

Nauczanie języka i kultury w kontekście przekładoznawczym, w grupie, jest wydajną metodą dydaktyczną o złożonej strukturze. Tradycyjny model CLIL w działalności ANMD (stanowiącej punkt wyjścia do refleksji w ramach niniejszego artykułu) zostaje wzbogacony o płaszczyznę teoretyczną z zakresu przekładoznawstwa w podejściu empirycznym. Nad całością zaproponowanego przedsięwzięcia wieloosobowego czuwa opiekun koła, którego rolę jeszcze w niniejszym artykule dokładnie zdefiniujemy. To, że metoda ta może okazać się niezwykle skuteczna, potwierdzają nie tylko nowoczesna metodologia nauki języka (dążenie do *learner autonomy* i *student empowerment* w docelowym układzie *power-to* – te koncepty szczegółowo omówię w dalszej części niniejszego podpunktu), ale i sami praktycy przekładu. Małgorzata Łukasiewicz, w rozmowie z Zofią Zaleską, mówi tak:

Mistrzowie są potrzebni w fachu tłumacza?

Moim zdaniem tak. Żeby pokazać, jak sobie radzić z ogromem problemów, które tłumacz napotyka w pracy. Żeby zwrócić uwagę na te problemy i żeby nauczyć, jak je rozwiązywać. Takich mistrzów nie zastąpi rozeznanie w teorii przekładu. Bardzo dobrym wprowadzeniem do zawodu są też wszelkie warsztaty, translatoria, krótko mówiąc – zajęcia grupowe. Gdy kilka osób zastanawia się, jak przełożyć jakiś fragment tekstu, i ktoś coś proponuje, to zawsze znajdzie się ktoś inny, kto będzie miał odmienne zdanie, powie: nie, to brzmi za słabo, za mocno, za wesoło, i wywiąże się dyskusja. Takie doświadczenie jest ważne, bo później, gdy zostajemy sam na sam z tekstem, podobną dyskusję musimy umieć wywołać we własnej głowie. Nie ma takiego zadania, przy którym nie można by jeszcze pokombinować. Trzeba zaszczerpić w sobie podejrzliwość wobec własnych rozwiązań, wyrobić w sobie wewnętrzną instancję krytyczną (Łukasiewicz 2015: 157).

To, co dzieje się w głowie samego tłumacza, bardzo ciekawie pokazano w komiksie *W głowie tłumaczy*, który do scenariusza Tomasz Pindla, teoretyka i praktyka przekładu, zilustrowali polscy rysownicy. Rozdział „wewnątrz głowy” tłumacza narysował Jacek Świdziński (Pindel *et. al.* 2019: 22–37). Na podstawie przemyśleń scenarzysty pokazał w nim, jak funkcjonuje mózg w pełni wykształconego tłumacza. „Dyskusja”, o której wywoływaniu mówi Łukasiewicz w przytaczanym cytacie, odbywa się tutaj między antropomorfizowanymi neuronami i zakamarkami mózgu odpowiedzialnymi za różne rodzaje myślenia. To bardzo obrazowa próba ujęcia tego, czego musi się nauczyć aspirujący do roli tłumacza student (między innymi analizy znaczeniowej, rozpoznawania elementów kulturowych i odniesień do innych tekstów, znajdowania informacji, zachowania czujności, kreatywnego używania rejestrów języka itd.).

Rola opiekuna koła naukowego-redaktora jest wielokrotnie złożona. On sam bowiem w ramach realizacji projektów tłumaczeniowych ANMD staje się tłumaczem, a studenci-tłumacze pomocniczymi redaktorami. Hans J. Vermeer, w ramach niemieckiej funkcjonalistycznej szkoły przekładu, tak pisze o tłumaczu:

The translator is “the” expert in translational action. He is responsible for the performance of the commissioned task, for the final translation. Insofar as the duly specified skopos is defined from the translator’s point of view, the source text is a constituent of the commission, and as such the basis for all the hierarchically ordered relevant factors which ultimately determine the *translatum* (Vermeer 2000: 222).

Pierwsza rzecz, która wynika z powyższego, to fakt, że w układzie przekładoznawczym w ramach projektów ANMD wszyscy są tłumaczami i ekspertami, którzy negocjują znaczenia. Odpowiedzialność za pracę tłumaczeniową i redakcyjną jest dwustronna i wzajemna. Można jednak mówić o tym, że opiekun koła, z racji posiadanego doświadczenia przekładoznawczego oraz specjalizacji naukowej w studiach nad przekładem, jest ekspertem seniorem, a jego podopieczni ekspertami juniorami. *De facto* jednak to rozróżnienie nie stanowi o hierarchiczności, gdyż w praktyce nie funkcjonuje po to, aby narzucać decyzje. Wskazuje tylko na stopień zaawansowania w kontekście o doświadczenia. Według Klimkowskiego, który podąża za myślą Stephena Billetta, eksperci potrafią kategoryzować zadania według sposobu ich rozwiązywania oraz powinni móc wydajnie monitorować stan i jakość ich wykonania (Klimkowski 2015: 176). W przypadku ANMD początkowo należą one do eksperta seniora, który ma nauczyć ekspertów juniorów, jak efektywnie taką pracę wykonywać.

Drugim aspektem powyższego cytatu z Vermeera jest to, co staje się celem, skoposem ćwiczenia tłumaczeniowego ANMD, a więc to, co wpływa także na cel samego tłumaczenia. Negocjacje, które zakłada dla określania skoposu Vermeer („The aim of any translational action, and the mode in which it is to be realized, are negotiated with the client who commissions the action”; Vermeer 2000: 221), zostają podzielone w kole na dwa stopnie: negocjacje eksperta seniora, który

zamawia tłumaczenie u członków ANMD, z ekspertami juniorami oraz negocjuje eksperta seniora z akcjonariuszem zewnętrznym (na przykład wydawnictwem, instytutem kultury, festiwalem). Ponieważ eksperci w ramach działalności koła mają podobny profil (o różnym stopniu znajomości języka i kultury), mogą wzajemnie kontrolować jakość przekładu. Najważniejsze jest jednak to, że wszyscy członkowie wypracowują konsensus, głos każdego zostaje wysłuchany, co Vermeer postuluje w kwestii negocjacji skoposu z tłumaczem (Vermeer 2000: 222).

Poza nauką prawideł przekładu uczą się oni również o kulturze portugalsko-języcznego obszaru kulturowego oraz podnoszą swoje kwalifikacje lingwistyczne. Język jest tutaj punktem wyjścia, a za punkt dojścia obiera się połączenie jego opanowania z innymi obszarami w duchu zagadnień związanych z systemem nauki języków obcych w ramach CLIL.

Powyżej opisane praktyczne uwarunkowania prowadzą do rozwijania autonomii w procesie edukacji (*learner autonomy*). Rozumie się ją jednak nie jako samodzielną naukę, w której nauczyciel byłby zbędny, ale jako pewną zdolność:

Essentially, autonomy is a capacity – for detachment, critical reflection, decision-making, and independent action. It presupposes, but also entails, that the learner will develop a particular kind of psychological relation to the process and content of his learning. The capacity for autonomy will be displayed both in the way the learner learns and in the way he or she transfers what has been learned to wider contexts (Little 1991: 4).

Learner autonomy zakłada jednak „wolność/swobodę” do pewnego stopnia, gdyż jesteśmy istotami społecznymi, a co za tym idzie autonomia działa w warunkach „współzależności” (*interdependance*) i zależy od interakcji z otoczeniem:

For most of us, important learning experiences are likely to be remembered at least partly in terms of our relationship either with one or more other learners or with a teacher. What is more, our capacity for self-instruction probably develops out of our experience of learning in interaction with others: in order to teach ourselves, we must create an internal substitute for the interaction of home or classroom (Little 1991: 5).

Takie właśnie warunki zakłada praca w ramach koła przekładoznawczego, gdzie nauczyciel jest ekspertem od języka, kultury i przekładu (we wspomnianym ujęciu Vermeerowskim), ale równocześnie tłumaczem, który tak, jak jego podopieczni, również eksperci językowo-kulturowi, jest oceniany za swoją pracę. Relacja współrzędności uczy współpracy i negocjacji znaczeń. Najważniejszym aspektem „uczenia się na całe życie” jest w ujęciu przytaczanej myśli Davida Little postulat znoszenia barier między uczeniem się a pozostałymi aspektami życia. Źródło samodzielności w tym kontekście jest natury psychologicznej, gdyż samodzielność odpowiada za to, jak się uczymy (i choć Little skupia się na edukacji dorosłych, to psychologiczny aspekt jego rozważań pozwala rozciągać te ustalenia na szeroko pojmowaną edukację; Little 1991: 36). Uczestnicy koła zaś uczą się w kontrolowanych warunkach rynkowych, które są symulacją tego, co czeka na tłumaczy w realnie wykonywanym przez nich zawodzie. A w zasadzie tego, jak powinna wyglądać modelowa sytuacja,

idealne warunki pracy, które zapewnią wysoką jakość świadczonej usługi. To uczy studentów-tłumaczy nie tylko tego, jakie standardy powinny zostać im zapewnione przy realizacji zleceń tłumaczeniowych, ale również tego, jakie powinni zachować oni sami. Zderzenie z rynkiem tłumaczeniowym oczywiście i tak bywa twarde. Czasami aspirujący do roli tłumacza poznaje dosyć odległe od owej modelowej sytuacji otoczenie (zwłaszcza w takich aspektach jak wynagrodzenie, czas realizacji zlecenia oraz opieka redakcyjna). Nie zmienia to faktu, że w pracy tłumacza należy stale walczyć o podnoszenie standardów wykonywanego zawodu na wszystkich poziomach⁸.

Bardzo ważnym aspektem, wynikającym ze schematu edukacyjnego powstającego w ramach działalności ANMD, który nastawiony jest na budowanie *learner autonomy*, jest dążenie do pracy w warunkach kreowania tak zwanego *student empowerment* – czyli delegowania pewnych obowiązków na uczącego się, a co za tym idzie włączanie go w kwestie brania współodpowiedzialności za przebieg procesu tłumaczeniowego (również edukacyjnego). Pożądaną w takim układzie sytuację definiuje odejście od tak zwanego *power-over* („a negative force of power in the form of domination”) i dążenie do współpracy w warunkach *power-with* („positive force of power because it is about equal power relationships rather than domination”) i *power-to* („exists when a person perceives that they have the ability or capability to act and thus can be considered a positive force of power”) (Sullivan 2015: 1), czyli w warunkach wyrównywania kompetencji.

Oczywiście osiągnięcie pełnej niezależności musi zachodzić stopniowo i wynikać z przetworzenia relacji *power-with* w najbardziej pożądaną *power-to*. W kontekście pracy ANMD praca przekładoznawcza odbywa się realnie w ramach realizacji koncepcji *power-with* (współpraca podczas symulacji sytuacji przekładu), ale ostatecznym celem jest wykreowanie poczucia *power-to*, czyli usamodzielnienie uczących się, *ergo* przygotowanie do pracy na wolnym rynku (zniesienie bariery między środowiskiem akademickim a prawdziwym życiem):

[...] the empowerment of individuals is connected to their community. Accordingly, not only is an individual's power-to important, but also sharing power within the community is important. Furthermore, when teachers share power with students to establish a more equal power relationship of power-with, students are more likely to develop power-to (Sullivan 2015: 2).

Transformacja studentów w kierunku *power-to* dokonuje się, kiedy przestają czuć się i działać jak uczniowie zaangażowani w ćwiczenia akademickie, a zaczynają działać jak profesjonaliści, czyli w interesującym nas przypadku jak zawodowi tłumacze. Zlikwidowanie bariery między kontekstem akademickim a zawodowym jest konieczne, gdyż

⁸ Znakomicie stara się o to dbać na przykład Stowarzyszenie Tłumaczy Literatury, które patronuje wielu inicjatywom popularyzującym wiedzę o zawodzie tłumacza oraz o kontekście społeczno-prawnym wykonywania tego zawodu.

[...] students tend to think about their educational presence and the professional future as two unrelated conceptual frameworks (values, beliefs, norms, interests, actions, patterns of behaviour, etc.). We strongly believe that the interaction-driven, task-oriented T&I classroom we hereby propose can equip the students and the teachers with tools of creating an environment for transformation/transgression (Klimkowski 2015: 223).

Takie właśnie warunki stara się stworzyć ANMD: podejmowania zróżnicowanych zadań tłumaczeniowych, których celem jest upowszechnienie efektu w przestrzeni pozauczelnianej. Oczywiście to czas pokaże, czy za inspirowanymi działalnością studenckiej organizacji projektami pójdzie coś więcej, czy dokona się faktyczna transformacja/transgresja.

Zakończenie

Portugalistyczne koło przekładoznawcze Amor-Não-Me-Deixes powstało z inicjatywy studentów portugalistyki na studiach licencjackich w ISiI. Połączyło studentów wszystkich lat studiów licencjackich i magisterskich tego instytutu. Hierarchiczna struktura organizacyjna koła nie przełożyła się na zaburzenie rzeczywistej struktury równoprawnieniowej między członkami, która wynika z przekładoznawczo zorientowanych prac ANMD: każdy głos (wybór wariantu w przekładzie) zawsze jest ważny tak samo, a efekt finalny (przełożone teksty) to dzieło wieloautorskie, gdyż każdy jest redaktorem i korektorem każdego. Studenci mają unikalną okazję poprawiać również przekłady swojego opiekuna, co zmusza ich do konstruktywnego wysiłku intelektualnego.

Założeniem głównym Amor-Não-Me-Deixes była przede wszystkim dodatkowa możliwość nauki języka obcego (portugalskiego) poprzez tłumaczenie. Jeśli chodzi o kwestie przekładoznawcze, koło miało skupiać się przede wszystkim na praktyce przekładu, a dopiero w drugiej kolejności na jego teorii oraz na badaniach naukowych. Materiał praktyczny – szeroko pojęte teksty kultury (portugalskiego obszaru językowego) – znakomicie jednak zaczął służyć nie tylko promocji kultury portugalskojęzycznej w Polsce, ale i rozwijaniu pracy naukowej opiekuna ANMD (tematem jego habilitacji jest teoria i praktyka przekładu komiksu) oraz zagadnień przekładoznawczych przez studentów w ramach prac magisterskich, a także wytwarzaniu materiałów dydaktycznych w języku polskim.

Z przedstawionego w niniejszym artykule wywodu jasno wynika, że działalność ANMD świetnie realizuje cele korzystnej współpracy osób o różnym statusie akademickim. W jej ramach przestają obowiązywać reguły podległości. Studenci zyskują szansę przejścia od roli pasywnych odbiorców do współtwórców namacalnych rezultatów danej akcji przekładoznawczej. Cytowany już w niniejszym artykule Vermeer tak pisze o celowości podejmowanych działań przekładoznawczych:

Any form of translational action, including therefore translation itself, may be conceived as an action, as the name implies. Any action has an aim, a purpose. [...] The word *skopos*, then,

is a technical term for the aim or purpose of a translation [...]. Further: an action leads to a result, a new situation or event, and possibly to a “new object”. Translational action leads to a “target text” (not necessarily a verbal one); translation leads to a *translatum* (i.e. the resulting translated text), as a particular variety of target text (Vermeer 2000: 221).

Działalność przekładoznawcza ANMD faktycznie prowadzi do wytworzenia konkretnych artefaktów kulturowych, ale dalece ważniejszym zyskiem z niej płynącym ma być przekształcenie umysłów studentów w sprawnie działające ośrodki niezależnego myślenia krytycznego.

Literatura

- Bednarczyk A., 2008, *W poszukiwaniu dominanty translatorskiej*, Warszawa: PWN.
- Dokumenty dotyczące funkcjonowania Kół, Studencki Ruch Naukowy na UW, http://www.rada.uw.edu.pl/baza.php?operacja=99&dzial_id=2 [dostęp: 12.11.2019].
- Hejwowski K., 2015, *Iluzja przekładu*, Katowice: Śląsk Wydawnictwo Naukowe–Stowarzyszenie Inicjatyw Wydawniczych.
- Heydel M., 2015, *Trzymam gardę* [w:] Z. Zaleska, *Przejęzyczenie. Rozmowy o przekładzie*, Wołowiec: Wydawnictwo Czarne.
- Holmes J., 2000, *The name and nature of translation studies* [w:] L. Venuti, *The Translation Studies Reader*, London and New York: Routledge.
- Jankowski J., 2017, *Próba wieloaspektowej recepcji przekładu na przykładzie leksykonu Morze* [w:] *Komunikacja międzykulturowa w świetle współczesnej translatoologii*, t. 8: *Literatura, język, kultura*, red. E. Kujawska-Lis, I.A. Ndiaye, Olsztyn: Instytut Słowiańszczyzny Wschodniej UWM.
- Klimkowski K., 2015, *Towards a Shared Curriculum in Translator and Interpreter Education*, Wrocław–Washington: PAN Wrocław–Wydawnicwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej we Wrocławiu–International Communicology Institute.
- Koller W., 2009, *Przekład literacki z perspektywy językoznawstwa. Czynniki warunkujące przekład*, tłum. P. Zarychta [w:] *Współczesne teorie przekładu: antologia*, red. P. Bukowski, M.P. Heydel, Kraków: Znak.
- Little D., 1991, *Learner Autonomy 1: Definitions, Issues and Problems*, ResearchGate, https://www.researchgate.net/publication/259874253_Learner_Autonomy_1_Definitions_Issues_and_Problems/link/56a7dcf608ae0fd8b3fe41c2/download [dostęp: 15.11.2019].
- Łukasiewicz M., 2015, *Czary-mary w języku* [w:] Z. Zaleska, *Przejęzyczenie. Rozmowy o przekładzie*, Wołowiec: Wydawnictwo Czarne.
- Melo F. (scen.), Cavia J. (rys.), 2018, *Wampiry*, tłum. J. Jankowski, Amor-Não-Me-Deixes (J. Konopelski, Ż. Orlik, J. Opolska, W. Orlińska, P. Stasiuk, E. Urbańczyk), Warszawa: Mucha Comics.
- Pindel T. (scen.), Chmielewski D., Kołomycka B., Sienicki R., Świdziński J., Vaucher F. (rys.), 2019, *W głowie tłumaczy*, Gdańsk–Warszawa: Instytut Kultury Miejskiej w Gdańsku–Kultura Gniewu.
- Steiner G., 2018, *Po wieży Babel. Aspekty języka i przekładu*, tłum. O. i W. Kubasińscy, Warszawa: Aletheia.
- Stowarzyszenie Tłumaczy Literatury, <http://stl.org.pl/> [dostęp: 10.12.2019].

- Sullivan A.M., 2015, *The Nature of Student Empowerment*, ResearchGate, https://www.researchgate.net/publication/255591390_The_Nature_of_Student_Empowerment/link/54ed942b0cf28f3e6535bc7d/download [dostęp: 15.11.2019].
- Tytler A.F., 2014, *Esej o zasadach sztuki przekładowczej*, tłum. K.F. Rudolf, tłum. tekstów greckich i łacińskich W. Waśniewska, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Vermeer H.J., 2000, *Skopos and comission in translational action*, transl. A. Chesterman [w:] L. Venuti, *The Translation Studies Reader*, Tylor&Francis e-Library.
- „Zupełnie Inny Świat”, 2019, nr 34.

Narzędzia

Tłumacz Google, <https://translate.google.pl/?hl=pl> [dostęp: 10.12.2019].

Streszczenie

Założeniem niniejszego artykułu jest pokazanie, jak tradycyjny hierarchiczny model nauczania może zostać usprawniony poprzez modyfikację relacji nadrzędności mistrz–uczeń i zamianę jej na efektywny model równorzędnej współpracy w ramach fakultatywnych spotkań przekładoznawczego koła naukowego celem realizacji praktycznych projektów, których założeniem wyjściowym jest zaistnienie w otwartej przestrzeni kulturowej (pokaz, festiwal filmowy lub publikacja). Równorzędni uczestnicy zadania przekładoznawczego uczą się nie tylko języka, faktów kulturowych zawartych w danym tekście, ale także praktycznych uwarunkowań przekładu i pracy w grupie, a co za tym idzie uczą się świadomie i odpowiedzialnie. Nie tylko oceniają innych, ale też przez innych są oceniani, a to prowadzi do rozwijania zdolności konstruktywnego myślenia krytycznego w ramach autorefleksji nad przekładem jako elementem edukacji językowej i teoretyczno-praktycznej w polu Translation Studies. Uczestniczy opisywanej sytuacji są ekspertami językowo-kulturowymi (w rozumieniu Vermeera), a także uczestnikami zintegrowanego modelu nauczania języka (CLIL). Przeniesienie w ramach współpracy eksperckiej ciężaru z tak zwanego *power-over* na układ *power-with* + *power-to* prowadzi do osiągnięcia pożądanych w procesie uczenia *learner autonomy* i *student empowerment*.

Słowa kluczowe

delegowanie kompetencji, przekład, samodzielność ucznia, CLIL

Summary

About the change of the hierarchical paradigm of the university student-lecturer relationship in the light of the activities of the Portuguese translation group Amor-Não-Me-Deixes⁹

The aim of this article is to show how the traditional hierarchical teaching model can be improved by modifying the master/student relationship of superiority and converting it into an effective model of equal cooperation within non obligatory meetings of the students'

⁹ Fragmenty w języku angielskim przetłumaczono w trybie CAT przy użyciu <https://translate.google.pl/?hl=pl>.

translation group. Those practical projects are conceived in order to function in a real context (i.e., screening, film festival or publication). Equal participants in the translation task learn not only the language, cultural facts contained in a given text, but also the practical conditions of translation and teamwork, and thus learn consciously and responsibly. They not only assess others, but are also assessed by others, and this leads to the development of constructive critical thinking skills as part of self-reflection on translation as part of language education and theoretical and practical education in the field of Translation Studies. Participants in the situation described are language and cultural experts (according to Vermeer), as well as participants of the integrated language teaching model (CLIL). As part of expert cooperation, the change of the so-called power-over into a power-with + power-to system leads to the learner autonomy and student empowerment desired in the learning process.

Keywords

student empowerment, translation, learner autonomy, CLIL